

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

10ο

ΔΕΚΑΤΟ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ
ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
(ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ-ΘΡΑΚΗΣ)

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΑΔΟΣΗΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΑΡΧΕΤΕΛΕΜΑΤΩΝ
ΑΠΘ

1-2
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ
2019

Παρασκευή 1 10.00-22.00
(τελετή έναρξης: 18:00)
Σάββατο 2 10.00-22.00

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης
ΚΤΗΡΙΟ ΚΕ.Δ.Ε.Α.
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III (ΥΠΟΓΕΙΟ)

Αρσένιος

Eugène Delacroix (1798 - 1863), La Liberté guidant le peuple (1830)
Επισημάνση, Γιώργος Αρσένιος (2018)

ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ

Εργαστήριο Φιλοσοφικής
Έρευνας πάνω στο Φαντασιακό
& Επιθεώρηση Φιλοσοφείν.
Πολιτικά Ανθρωπολογικά
του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης
www.philosophiein.web.auth.gr

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Κτήριο ΚΕ.Δ.Ε.Α.
Αμφιθέατρο III (Υπόγειο)
3ης Σεπτεμβρίου
Πανεπιστημιούπολη
546 36 Θεσσαλονίκη
www.philosophiein.web.auth.gr

* Χορήγηση Βεβαίωσης -
Πιστοποιητικού Συμμετοχής

Δέκατο (10^ο) Πανελλήνιο Συνέδριο Φιλοσοφίας
Ελευθερία και Πολιτική, 1 & 2 Φεβρουαρίου 2019
Εργαστήριο Φιλοσοφικής Έρευνας πάνω στο Φανταστικό
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ελευθερία στο αρχαιοελληνικό πολιτικό πλαίσιο ασκείται κυρίως συλλογικά και αναζητείται εντός της πολιτικής κοινότητας με την άσκηση της ιδιότητας και των δικαιωμάτων του πολίτη. Ο ηθικός και ο φυσικός ντετερμινισμός, η τελεολογία, ο διχασμός της ψυχής, η γνώση, η αρετή, η κακία και η ακρασία μετατρέπουν το ερώτημα για την ελευθερία (της βούλησης) σε ερώτημα για την ελευθερία της πράξης, "παρά το ελεύθειν όπου ερά". (Πρβλ. το διάσημο κείμενο του Benjamin Constant: *De la Liberté des Anciens Comparée à celle des Modernes.*)

Η απόλαυση της ελευθερίας συνδέεται απροκάλυπτα με την εκπλήρωση της ανθρώπινης φύσης, η οποία εντοπίζεται και αυτή με τη σειρά της στις υπηρεσίες που προσφέρει ο πολίτης στην πόλη και στον ισχυρό δεσμό που αναπτύσσεται μέσα από το ατομικό και δι-ατομικό ανήκειν της. Πράγματι, η ελευθερία ως απουσία πολιτικού δεσποτισμού ή πολιτική ανεξαρτησία, ως κοινωνική ανεκτικότητα και σχετική έλλειψη (ή απουσία) ελέγχου ή, τέλος, ως μία καθαρά εσωτερική ιδιότητα που χαρακτηρίζει την αυτονομία και την αξιοπρέπεια του ανθρώπινου, το οποίο, ενδεχομένως, εκφράζεται όχι μέσα από το κοινωνικό ανήκειν αλλά ανεξάρτητα από έως και ενάντια στην πολιτική κοινωνία, εμφανίζεται στη σύγχρονη εποχή. Αν και ο ανθρώπινος βίος συχνά έγινε αντιληπτός ως αξιοθρήνητος λόγω της στρεβλής και ταπεινής πρωταρχικής ιδιοσυστασίας μας (Kant), ο δρόμος για την ελευθερία και την απελευθέρωση του ανθρώπου σε έναν κόσμο ανισότητας, αδικίας και πολιτισμικής παρακμής διασώζεται και μάς προσφέρεται χάρη στην ικανότητά μας για βελτίωση και τελειοποίηση (Rousseau). Μετά τον Διαφωτισμό όλες οι σύγχρονες φιλοσοφικο-πολιτικές θεωρίες διαφυλάσσουν μία θέση για την ελευθερία, άλλοτε κεντρική ως την υψηλότερη αξία του πολιτικού πολιτισμού και άλλοτε σε μία σχέση ανταγωνιστική ή και συγκρουσιακή με άλλες πολιτικές αξίες όπως αυτές της ισότητας και της δικαιοσύνης.

Για τον Hegel, που αποτελεί τη φιλοσοφική αφετηρία όλων των σύγχρονων φιλοσοφικών κατευθύνσεων, προσανατολισμών και ρευμάτων, η ελευθερία αποτελεί μία «απίρως πολύσημη λέξη», που προκαλεί «αναρίθμητες παρανοήσεις, συγχύσεις και πλάνες» (*Vernunft in der Geschichte*). Πρόκειται για μία πικρή διαπίστωση, δεδομένου ότι η θεωρητική πολυσημία της έννοιας γεννά όχι μόνο θεωρητικές παρεξηγήσεις και αντιμαχίες αλλά και έναν ανησυχητικά επικίνδυνο φανατισμό σε πρακτικό επίπεδο. Στο ώριμο κείμενό του *Philosophie des Rechts*, ο Hegel ανακηρύσσει την ελευθερία σε βασική αρχή του σύγχρονου κράτους δικαίου. Η ελευθερία αποτελεί, πια, τον κύριο άξονα της σύγχρονης πολιτικής γύρω από τον οποίο (πρέπει να) υφαίνονται οι αξίες, οι θεσμοί και οι πρακτικές της. Στη σύγχρονη, μάλιστα, εκδοχή της φέρει αρχικά τα ενδύματα της οντολογίας του ατομικού υποκειμένου, της επιστημολογίας ενός πανίσχυρου, αδιαμεσολάβητου και αδιαφανατούς πεφωτισμένου Cogito και του πρακτικού λόγου μιας εσωτερικής συνείδησης που στηρίζεται στην ικανότητά της να νομοθετεί η ίδια για τον εαυτό της. Ο Hegel βοήθησε στο φωτισμό της διάκρισης ανάμεσα στην ελευθερία ως μία αυτόνομη στοχαστική πράξη του ατομικού υποκειμένου (υποκειμενικές συνθήκες της ελευθερίας) και στην ανάγκη για ένα πολιτικό όραμα ελευθερίας, που θέτει την ανοικτή, ανεκτική και πολιτική κοινωνία ως συνθήκη για την πραγμάτωση της δυνατότητας για προσωπική αυτονομία και αξιοπρέπεια (αντικειμενικές συνθήκες της ελευθερίας). Με τον Hegel η ελευθερία εδράζεται στην ατομική υποκειμενικότητα, αλλά βρίσκεται σε αναπόδραστο διάλογο με έναν κόσμο βαθύτατα κοινωνικό.

Εκ τούτου η καντιανή εννοιολόγηση της ελευθερίας μέσω των προστακτικών του Λόγου μεταφράζεται ή μετεξελιίσσεται μέσα από την ενσάρκωσή της στις θεσμικές και πολιτικές (*sittlich*) εκφάνσεις του σύγχρονου κόσμου. Η ελευθερία παύει να αποτελεί μία αφηρημένη δυνατότητα του ατομικού υποκειμένου που αποσύρεται στα γνωσιολογικά και πρακτικά προνόμια της ιδιωτικότητάς του και κατέρχεται στην οδό της πολιτικής και των συγγενειών που η τελευταία δημιουργεί με την οικονομία, την εργασία, την εκπαίδευση, την τεχνολογία, τον πολιτισμό και κάθε σφαίρα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η ελευθερία νοηματοδοτείται μέσα από τις ατομικές και συλλογικές δράσεις του ανθρώπου στην ιστορία, ή ακόμη και η ίδια η ιστορία αποτελεί την οδό πραγμάτωσης της έννοιας, της αξίας και του στόχου της ελευθερίας (Hegel, Marx). Επίσης, ενώ, αναμφισβήτητα, συνεπάγεται ένα λογικά ευδιάκριτο, αναγκαίο και ατομικό χώρο που ονομάζεται «ελευθερία της πράξης» (Mill) και εκφράζεται, κυρίως, μέσα από τις απεριόριστες ενεργοποιήσεις του φαντασιακού και την αρνητικότητα της συνείδησης (Sartre), συγκροτείται, ωστόσο, στα δι-υποκειμενικά παίγνια συλλογικών μορφών ζωής (Wittgenstein) και διενεργείται, κατεχόμενη, στην απουσία συστημικών στρεβλώσεων και στην αδιατάρακτη ροή επικοινωνίας και επικοινωνιακής δράσης σε έναν κοινωνικό βίοκοσμο (Habermas). Δεν αποτελεί μία ουδέτερη προοπτική, αλλά εκφράζεται πολύ συγκεκριμένα μέσα στις αποκριές της σύγχρονης έλλογης ατομικότητας και τους θεσμούς του σύγχρονου κόσμου (Adorno), παρά το γεγονός ότι εκφράζεται ως κίνηση πλουραλισμού ενάντια σε κάθε μορφή πολιτικού μονισμού, δογματικού αστιγματισμού και ρητορικού και έμπρακτου φανατισμού (Berlin, Gray, Raz). Σε μάλλον ακραίες διατυπώσεις της προσδιορίστηκε ως απουσία εξωτερικών εξαναγκασμών είτε ως προς τον παροπλισμό ενός ισχυρού κράτους (Nozick), είτε ως προς την έλλειψη κεντρικών σχεδιασμών σε μία οικονομία της αγοράς (Hayek). Σε ηπιότερες και περισσότερο ωφέλιμες διατυπώσεις της στηρίζεται η εξαιρετική άσκηση της πολιτείας και τη δημοκρατική εκπαίδευση που την καλλιεργεί (Arendt) και χρειάζεται πάντοτε τη δεοντολογική περιχαρακωση από τα αιτήματα της δικαιοσύνης και της κοινωνικής "συμπερίληψης" (μη αποκλεισμού) (Rawls, Dworkin, Sandel). Διακυβεύεται και απειλείται, όταν η εξουσία και οι μηχανισμοί της, κυρίως μέσα από την αξιοποίηση της εμπλοκής της με τη γνώση και την τεχνολογία, επαναπροσδιορίζουν το υποκείμενο και τις επιθυμίες του (Nietzsche, Foucault, Deleuze), ενώ οι περισσότερο πρόσφατες αρθρώσεις της δημοκρατίας και της δημοκρατικής διακυβέρνησης επιτρέπουν, αν δεν επιβάλλουν, τον επαναπροσδιορισμό της ελευθερίας (Agamben) σε σχέση με επίκαιρες αναζητήσεις και διεκδικήσεις του σύγχρονου ατόμου ως προς τις σχέσεις του με την ετερότητα (Butler, Brown), τις δυσκολίες που εμπεριέχει ο θεσμός της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης (Zizek) και τα ελλείμματα που συνεπάγεται η υποδούλωση της σύγχρονης ατομικότητας στη νομισματική κυκλοφορία και τις συνακόλουθες προστακτικές της απόλαυσης (Badiou).

Η εγγεληνική επισήμανση για την εννοιολογική πολυσημία της ελευθερίας επικαιροποιείται σήμερα από τον προβληματισμό της βιβλιογραφίας για την εννοιολογική ασάφεια της ελευθερίας και την υποστασιακή της κενότητα. Σήμερα, ωστόσο, ο προβληματισμός δεν έχει τα ίδια ερείσματα με την εγγεληνική επισήμανση (μεταφυσικά, ιστορικά και κοινωνικο-πολιτικά), αλλά προκύπτει από την ολοένα ευρύτερη και βαθύτερη αλλαγή στο πνευματικό, επιστημονικο-τεχνολογικό και πολιτικό περιβάλλον του σύγχρονου κόσμου. Εξακολουθούν οι άνθρωποι να θέλουν περισσότερο την ελευθερία από το ψωμί, όπως είπε ο Dostoyevsky; Λαμβάνουν την εκπαίδευση για ένα σχέδιο ή όραμα πολιτικής ελευθερίας στις σύγχρονες συνθήκες ενός παγκοσμιοποιημένου ορίζοντα, συχνά στον αστερισμό ενός επιθετικού νεοφιλελευθερισμού; Αναλαμβάνουν την ευθύνη της ελευθερίας τους, τη διεκδικούν και αγωνίζονται γι' αυτήν; Τέλος, πώς ενσαρκώνεται το όραμα για την ελευθερία με όλες τις νέες πολύπλοκες τροπικότητες της εξουσίας και τη δημοκρατικοποίηση της πολιτικής; Εξακολουθεί η εκπλήρωση της ελευθερίας να ορίζεται από τις κινήσεις του πολιτικού εκκρεμούς ανάμεσα στη συμμετοχή στην πολιτική και τον περιορισμό της εξουσίας και των θεσμών; Υπάρχουν σήμερα οι πολιτικές συνθήκες για την εκπλήρωση της δημοκρατικής υπόσχεσης της αυτο-νομοθέτησης; Πόσο συμβατές είναι σήμερα οι σύγχρονες πολιτικές προτάσεις με την παραδοσιακή έννοια του ηθικού υποκειμένου που υποβαθμίζει τη δυνατότητα και την πραγμάτωση της αυτο-νομοθέτησης και της ατομικής ελευθερίας ή είναι αναγκαίες οι κατασκευές νέων τύπων υποκειμένου που ανταποκρίνονται καλύτερα ή επιτυχέστερα στις χειρονομίες και τις απαιτήσεις της πολιτικής;